

TOPLUMSAL HAREKETLER VE SİYASETTE OLUMSUZ DUYGULANIMLARIN ROLÜ ÜSTÜNE KURAMSAL BİR İNCELEME

Recep Cemali AKGÜN¹

Öz

Sosyal bilimlerde duygulanımların insan ilişkilerinin ve toplumsallığın farklı boyutlarındaki rolüne vurgu yapan çalışmaların artışıyla son yıllarda bir dönüşüm başladı. İnsan eylemleri ve toplumsal pratiklere sadece bilinçli düşünmenin biçim vermediğini gösteren bu dönüşümle birlikte sosyal hareketler ve siyasette de duygulanımların çeşitli deneyimlerdeki yerine dair incelemeler görünür oldu. Bunların ortaya koyduğu üzere hem olumlu hem de olumsuz duygulanımlar, siyaset ve toplumsal hareketler alanındaki deneyimlerin oluşumunu etkiler. Buna binaen bu çalışma suçluluk duygusu, öfke ve acı bağlamında olumsuz duygulanımların toplumsal hareketler ve siyasetteki pratiklerde nasıl iş gördüğünü inceler. Olumsuz duygulanımların olumsuz eylem ve davranışlardan ibaret olmadığını ileri sürer. Buna bağlı olarak onların olumlayıcı ve kurucu insani ve toplumsal eylemleri, davranışları ve ilişkileri de üretebileceğini iddia eder. Böylelikle olumsuz duygulanımların sadece tepkisel ve gelip geçici biçimlerdeki siyasal ve toplumsal deneyimleri üretmediğini, aynı zamanda dayanışma ve ortaklık oluşumu gibi kurucu pratikler etrafında kolektif özne oluşumu ile alternatif toplumsal deneyimlere de yol açabileceğini ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareketler, Siyaset, Duygulanımlar, Acı, Öfke, Suçluluk Duygusu
JEL Sınıflandırması: D74, D71

A THEORETICAL ANALYSIS ON THE ROLE OF NEGATIVE AFFECTS IN SOCIAL MOVEMENTS AND POLITICS

Abstract

A transformation has begun in the social sciences in recent years with the increase in studies emphasizing the role of affect in different dimensions of human relations and sociality. With this transformation, which demonstrates that human actions and social practices are not only shaped by conscious thinking, studies on the place of affect in various experiences in social movements and politics have also become visible. As they reveal, both positive and negative affects influence the formation of experiences in politics and social movements. Accordingly, this paper examines how negative affect in the context of guilt, anger and pain operates in social movements and political practices. It argues that negative affects are more than negative actions and behaviors. Accordingly, he argues that they can also produce affirmative and constitutive human and social actions, behaviors and relations. In this way, he demonstrates that negative affect does not only produce political and social experiences in reactive and transitory forms, but can also lead to alternative social experiences through collective subject formation around constitutive practices such as solidarity and partnership formation.

Keywords: Social Movements, Politics, Negative Affects, Pain, Anger, Guilt
JEL Classification: D74, D71

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, e-mail: recocemalakun@gmail.com, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-5944-4544>

1. GİRİŞ

Feminizm, post-yapısalcılık ve evrimcilik gibi farklı yaklaşımların 1970'lerden itibaren duyguların ve duygulanımların² araştırmasına yoğunluk vermesi dolayısıyla insana dair incelemelerde köklü bir dönüşüm başlar. Bu dönüşüme yol açan birçok araştırmacı ve düşünür, duygulanımları bireyin iç dünyasıyla sınırlı deneyimler olarak görmenin ötesine gider. Duygulanımların birçok insani eylem ve davranışı motive ettiğini, şekillendirdiğini ileri sürer. Buna paralel olarak, insan davranışıyla birlikte toplumsallığın oluşumu, işleyişi ve dönüşümünde bilinçli eylem alanı dışında yer alan, bilinçdışı unsurlardan birisi olan duygulanımların etkili olduğu görüşü güç kazanır. Bu, çeşitli araştırma programları ve kuramların oluşumuna yol açar. Bunların her biri duygulanımların akıl ile ne tür bir ilişkisinin olduğu, doğasının ne olduğu ve nasıl işlediği hakkında oldukça ayrı görüşlere sahiptir. Bununla birlikte, bunların hepsi duygulanımların insanların eylemlerine eşlik ettiği, davranışlarının şekillenmesine katkı sunduğu şeklindeki argümanda ortaklaşırlar. Buna bağlı olarak duygulanımların politikadan ahlaka, aşktan sanata kadar birçok alanda toplumsallığın oluşum ve işleyişine etkisini çeşitli boyutlarıyla araştırır. Bazı çalışmalar, farklı tarihsel-toplumsal bağlam ve koşullardaki işleviyle beraber duygulanımların nasıl anlamlandırıldığı ile meşgulken, bazıları ise duygulanımların var olan toplumsallığı bozan, yıkan ve onu değiştiren potansiyellerini ele alır.³ Böylelikle bir tarafta duygulanımların toplumsal kurum, norm ve ilişkilerin kurulması, işleyişi ve sürdürülmesindeki etkisi ele alınırken; diğer tarafta onların toplumsal düzenle çelişen, onu bozmaya, değiştirmeye ve yıkmaya dönük rolleri incelenir (Ahmed, 2015; Barrett vd., 2016; Connolly, 2002; Davidson, 2003; Davidson vd., 2003; Ekman, 1992; Ekman, vd., 1972; Frank, 2003; Haidt, 2001; 2003; Massumi, 2019; Prinz, 2007; Slaby ve von Scheve, 2019; Temper, 1990; von Scheve, 2013).

Daha sonra ayrıntılı bir biçimde ele alınacağı üzere duygulanımlar, en genel biçimiyle, değerlerine göre olumlu ve olumsuz olmak üzere iki gruptan oluşur. Neşe, haz, mutluluk, memnuniyet, coşku ve onur gibi duygulanımlar zararsız olarak değerlendirilen ve devam ettirilmek istenen; acı, iğrenme, utanma, öfke, hınç ve üzüntü gibi duygulanımlar zararlı olarak değerlendirilen ve kaçınma eğilimini tetikleyen durumlarda meydana gelir (Rozin, 2003). Bu ayrıma göre ilk bakışta olumlu duygulanımların daha olumlayıcı, kurucu eylem ve davranış potansiyellerine sahip olduğu; olumsuz duygulanımların ise tepkisel eylem ve davranış eğilimlerini harekete geçirmesi itibarıyla çoğu zaman yıkıcı insani deneyimlerden ibaret olduğu düşünülebilir. Oysa olumsuz duygulanımlara ilişkin bu düşünce çoğu zaman doğru değildir. Örneğin bazı çalışmaların gösterdiği gibi, bireye ait iç ya da dış dünyadan gelen bir uyaranla oluşan acı, tepkisel davranışlara sebep olmanın ötesinde birçok insani eylem, davranış ve ilişkiyi motive eder, onları oluşturup şekillendirir (Le Breton, 2019; Mayerfeld, 2005). Aynı şekilde özellikle suçluluk duygusu, korku, öfke, iğrenme ve utanma gibi duygularla ilişkili çalışmalarda görüldüğü üzere, diğer birçok olumsuz duygulanım da toplumsal normların, düzenin, ahlakın üretiminde, yeniden üretiminde ve değişiminde temel bir rol oynar.

Bunlara binaen bu çalışma; acı, suçluluk ve öfkeyle meydana gelen duygusal deneyimler bağlamında olumsuz duygulanımların toplumsal hareketlerde nasıl iş gördüğünü daha önce yapılmış ampirik olan ve olmayan çalışmalardan hareketle kuramsal bir biçimde ele alır. Buna bağlı olarak onların ayrı koşul ve bağlamlarda oluşan toplumsal hareketlerdeki çeşitli ve çoklu eylem repertuarını ve potansiyellerini inceler. Olumsuz duygulanımları, olumsuz eylem ve davranışlarla eşleştirmenin ötesine geçerek, onların olumlayıcı ve kurucu insani ve toplumsal eylemleri, davranışları ve ilişkileri de kurabileceğini iddia eder. Bunun için onların çeşitli toplumsal hareketler deneyimlerinde nasıl roller

² Uslu (Uslu, 2020) İngilizce'de affection olan kelimenin Türkçe karşılığı olarak duygulanım yerine duygulam kelimesini kullanır.

³ Özellikle toplumsal hareketler ile duyguların rolünü inceleyen çalışmalar, duygulanımların toplumsal değişim açısından rolüne değinirler. Bunlar için öne çıkan çalışmalar için bkz. (Jasper, 2014; 2018; Goodwin, Jasper ve Polletta, 2001).

üstlendiğini gösterir. Böylelikle olumsuz duygulanımların sadece tepkisel biçimlerdeki gelip geçici siyasal ve toplumsal deneyimleri üretmediğini, aynı zamanda dayanışma, özdeşlik ve ortaklık oluşum gibi kurucu pratikler etrafında kolektif özne oluşumu ile alternatif toplumsal deneyimlere de yol açabileceğini ortaya koyar.

2. KÜLTÜR İLE DOĞA ARASINDA DUYGULANIMLAR VE DUYGULAR

Hem genel olarak duygulanımların hem de tekil ve ayrı türlerdeki duyguların toplumsal hareketlerde oynadığı rolü anlayabilmek için duygulanımların ne olduğunu, nasıl oluştuğunu ve işlediğini ele alıp duygulanımlar arasındaki farklılıkları göstermek gerekir. Bu sayede bu çalışmada incelenen acı, öfke ve suçluluk gibi her bir olumsuz duygulanımın kendine has özellikleri itibariyle toplumsal hareketlerde üstlendikleri rol daha açık hale gelir. Bunun için öncelikle bir olumsuz duygulanım türü olarak acı ile diğer olumsuz duygulanım türleri arasındaki ayrımları ortaya koymak gerekir. Acı, Uluslararası Acı Çalışmaları Birliği tarafından aktüel ya da potansiyel bir doku zedelenmesine bağlı meydana gelen nahoş ya da rahatsız edici bir duygusal deneyim şeklinde tanımlanır (IASP, 2020). Bu tanımın da gösterdiği gibi, fiziksel deneyimlerin ötesinde, daha geniş bir insani deneyim alanıyla ilişkilidir. Buna göre, hoş gitmeyen durumlarda ortaya çıkan duygusal deneyimleri kapsayan bir duygulanımdır.

Acı, duygu ile şekillenen birçok davranışı tetiklemesine, çeşitli duygulara eşlik etmesine rağmen, onu bir duygu değil bir duygulanım türü olarak ele almak gerekir. Bu sebeple duygu ile duygulanım arasında nasıl bir ilişki olduğunu açıklamak yerinde olur. Bazı düşünürler, duygulanım ile duygu arasında keskin bir kategorik ayrım yapar. Acı veya keder ve haz veya neşe ile arzudan oluşan duygulanımların duygulara eş olmadığını savunan Spinoza'yı (Spinoza, 2000) takip eden Deleuze ve Guattari (2005) gibi bazı çağdaş filozoflara göre, duygulanımlar ile duygular birbirlerinden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Bununla birlikte hem acı-haz ikilisi hem de duygular genel duygulanım kümesinin birer elemanı olduğu için duygulanımlar ile duygular arasında böylesi bir keskin ayrım yapmak sorunludur. Dolayısıyla acı-haz ve duygular arasındaki ayrımı başka sınıflandırma ölçütlerine tabi tutmak gerekir. Buna göre acı-haz ile duygular, ilkinin bir etki karşısında daha basit ve doğrudan bir duygusal tepkilerle vücut bulması, ikincisinin ise çeşitli değerlendirmeler, motivasyonlar ve fiziksel ifadelerle cisimleşen daha karmaşık fizyo-psikolojik süreçlerden oluşmasıyla ayırt edilebilir (Rozin, 2003). Bu iki duygulanım türü arasındaki farklılaşmaya bağlı olarak acı-hazın daha doğal ve fizyolojik bir duygusal tepkiyi içerdiği, duyguların ise biyolojik süreçlerin yanı sıra kültürel unsurlarla da şekillendiği iddia edilebilir. Fakat aşağıda değinildiği üzere hem haz-acı hem de duygular biyolojik olanların yanı sıra kültürel unsurlarla şekillenir.

Bunlara binaen, duygulanımları tanımlayarak sınıflandıran farklı görüşler vardır. Bunların arasındaki en temel ayrım, duygulanımların birbirinden nasıl ayırt edileceği sorusu etrafında gelişir. Jeremy Bentham'a göre duygulanımlar olumlu ve olumsuz değere sahip olan zihinsel durumlardır. Bir duygulanım, eğer sürdürmeye ve güçlendirmeye çalışılan bir durumu ifade ederse olumlu; kaçınılan, azaltılmaya çalışılan bir durumla ilişkili olarak oluşuyorsa olumsuzdur. Bunlardan ilki hazza, ikincisi acıya denk düşer. Ekman'ın başını çektiği başka yaklaş-kaç adlı görüşe göre ise, duygulanımlar ortaya çıkardığı iki davranışa göre sınıflandırılmalıdır. Bir durumda eğer bireylerin deneyimlediği duygulanım yaklaşmayı motive ediyorsa olumlu, kaçmaya neden oluyorsa olumsuzdur Rozin'e (2003:841) göre yaklaş-kaç yaklaşımı bazı kısıtlılıklara sahip olduğu için, duygulanımları taşıdıkları olumlu ve olumsuz değere göre olarak ayırmak daha makuldür. Çünkü öfke duygusu ele alındığında, öfkenin hem olumsuz bir değere sahip olduğu hem de yaklaşma davranışını tetiklediği aşıkardır (Rozin, 2003). Gerçekten de öfke duygusu, aşağıda daha ayrıntılı biçimde gösterildiği gibi kaçınılması gereken zarar verici bir koşulda oluşabilecek olumsuz bir duygu olmasına rağmen, birçok durumda bireyi aktif eyleme yöneltme

potansiyeli nedeniyle kaçma ve çekilme davranışının tam karşısında yer alır. Aynı biçimde acı, olumsuz hissiyat ve algılara yol açsa da zarar verici bir durumdan kaçmaya dönük eylemlerle sınırlı değildir. Örneğin birçok çeşitli mazoşist seks ilişkileri gibi deneyimlerde görüldüğü üzere acı, psiko-fizyolojik zararlar verse de bireyler tarafından bu deneyimler sürdürülmek istenebilir.

Dolayısıyla Rozin (2003), duygulanımların tek boyutla incelenmesinin yetersiz kalacağını düşünür, duygulanımlar için yeni bir taksonomi önerir. Bu taksonomiye göre farklı duygulanım tipleri söz konusudur. Bunlardan ilki birinin vücuduna hem kendi içinden hem de dışarıdan gelen fiziksel uyarıların yol açtığı duyumların sonucunda oluşur. Vücuda zararlı olarak addedilen uyarılar olumsuz, tersi durumdaki uyarılar ise olumlu tepkileri ya da duygulanımları ortaya çıkarır. Bunlardan olumlu olan haz, olumsuz olan ise acıdır. Diğer bir duygulanım türü ise uyarılara dönük anlık tepkilerden daha karmaşık biyolojik ve kültürel unsurlarla şekillenen duygulardır. Bu bağlamda duygular da acı ve haz gibi duygusal tepkiler sonucu oluşsa da bir duruma dönük zihinsel değerlendirme süreçlerini içerir. Son duygulanım türü olan duygusal modlar ise doğrudan duyumsal bir tepki sonucu oluşmazlar. Mutluluk ve üzünlük biçimindeki duygusal modlar, daha uzun süren ve yavaş değişen duygulanımsal eğilimlerdir.

Duygulanım türleri birbirinden ayrılan oluşum süreçleri, içerdiği unsurlar, yol açtığı davranışsal farklılıklarla karakterize olsa da ortak özelliklere sahiptir. Her bir duygulanım, bir uyarı karşısında olumlu ve olumsuz bir zihinsel tepkiyi tetiklemenin yanı sıra birçok eylem ve davranış motive edebilir. Aynı biçimde duygusal deneyimler biyolojik bir temele sahip olsa da kültürel unsurlar da onların oluşumunda etkili bir yere sahiptir (Rozin, 2003). Bu bağlamda duygulanımların kökenlerine dair tartışmalar önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu tartışma “Duygulanımların temelinde evrimsel mi, yoksa kültürel-tarihsel unsurlar mı yer alır?” sorusu etrafında döner⁴ Bu sebeple bu soru, duygulanımların sınırlarını ve kapsamını, duygusal deneyimlerin nasıl oluştuğunu anlamak açısından önemlidir.

Birçok evrimci düşünür ve araştırmacı, duygulanımların evrimsel sürecin bir ürünü olarak meydana gelen, insan zihninde doğuştan var olan, tarihsel toplumsal varyasyonları olsa da evrensel mekanizmalar olduğunu göstermeye çalışır. Bu mekanizmalar, insana çeşitli davranış eğilimlerini içeren kapasiteler sağlar. Onlara göre duygulanımlar, insanın atalarının avcı-toplayıcı olarak yaşadıkları uzak geçmişte karşılaştıkları adaptasyon problemlerini çözme süreçlerinde düzenlenmiş, insana çeşitli davranış eğilimlerini sunan psikolojik mekanizmalardır. Örneğin acının tehlikeden kaçmak gibi bir işlevi olduğu iddia edilir. Aynı biçimde duygular, belirli koşullar altında bir organizmanın karşılaştığı durumlarda nasıl davranması gerektiğine dair bazı doğal eğilimleri harekete geçirir. Bu bağlamda korku, iğrenme, üzüntü gibi temel duygular, evrimsel geçmişte organizmanın karşılaştığı sorunlara dönük belirli tarzda ifade eğilimlerini üretmiştir (Ekman, 1992; Ekman vd., 1972; Frank, 2003; Cosmides ve Toby, 2000; Toby ve Cosmides, 1990). Örneğin Toby ve Cosmides (1990), korkunun oluşumunda yırtıcı ve öldürücü diğer canlılardan korunma gereksiniminin oldukça etkili olduğunu iddia eder. Evrimci yaklaşımlar, duygulanımların kapsamı, onları teşkil eden unsurlar konusunda birbirinden farklı görüşlerde olsalar da kültürün duygusal deneyimlere ne şekilde etki ettiği konusunda ortak bir fikre sahiptir: Duygulanımlar, farklı tarihsel toplumsal koşullarda oldukça farklı işlevler kazanmış olsa da bu işlevler temeldeki evrimsel özellikler tarafından sınırlanır. Dolayısıyla duygusal deneyimlerin çeşitliliğini mümkün kılan, duygulanımların evrensel ve değişmez özellikleridir.

İğrenme duygusu etrafında Haidt ve Rozin gibi araştırmacıların ortaya koyduğu görüşler bunu iyi bir biçimde özetler. Rozin ve diğerlerine göre, iğrenme duygusu insanı zararlı mikroorganizmalardan

⁴ Evrimsel yaklaşıma örnek olarak bkz. (Frank, 2003). Kültürel unsurları vurgulayan yaklaşıma bir örnek olarak bkz. (Mesquita, 2003).

korumak için oluşmuş psikolojik mekanizmalardır. Fakat kültürel evrim sürecinde iğrenme duygusu, bu temel ve kökensele özelliği sayesinde insanın başka eylemlerini de şekillendirebilme olanağı sunmuştur. Buna göre iğrenme duygusu normalde kirlilik, hastalık bulaştıran durum ve varlıklardan kaçmak gibi eğilimlerle karakterize olur. Aynı eğilimler, ahlaki alanda da başkalarına verdiği zararlarla kirlenme olduğu düşünülen kişilere karşı tiksintmeye yol açar. Örneğin bir çocuk istismarcısından iğrenerek onu ahlaksız olarak görüp o kişi ile herhangi bir temastan kaçınmak isteyebiliriz. Aynı şekilde bir Nazi'nin giysilerini kirlenmenin sembolü olarak görüp ondan uzak durabiliriz (Rozin vd., 2016). Evrimsel süreçle şekillenen duyguların bağlamlara göre farklı işlevler kazanması ahlaki duygular örneğinde görüldüğü üzere birçok duygu için geçerlidir.

Öte yandan kültüralistler ve “nurturist⁵”lerin bir kısmı doğuştan gelen bazı duygusal mekanizmaların varlığını kabul etseler de onlara göre duygusal davranış temelde çevresel faktörlerle oluşur. Buna bağlı olarak her bir kültürün birbirinden farklı duygusal eğilimleri ve duygu ifade biçimleri olduğunu ileri sürerler (Mesquita vd., 2016). Hatta her kültürde herhangi bir duyguya ait farklı mimik, işlev ve anlamlar var olabilir. Örneğin Hint dilinde Batı dillerinde olduğu gibi çeşitli duyguları ifade eden kelimeler yoktur. Aynı şekilde toplumsal ya da ahlaki norm ihlalleri sonucunda Japon kültüründe utanma duygusu, bireyselliğin hâkim olduğu kültürlerde suçluluk duygusu daha yaygın görülür. Bu bağlamda kültüralistler, duyguları ele alırken duyguların tarihsel ve toplumsal çeşitliliğiyle birlikte değişimlerini odağa alırlar. Hatta kültüralistler arasında, özellikle bazı antropologlar ve duygu tarihçileri duyguların evrensel hiçbir özelliği olmadığını ifade ederler (Freyvert, 2016; Rosenwein ve Cristiani, 2019). Belirli duygulara ait olduğu düşünülen belirli türden yargıları içeren değerlendirmeler, motivasyonlar ve çeşitli eylem kalıplarının tarihsel-toplumsal olarak değişken olduğu iddia edilir. Buna göre bir toplumda duyguyu harekete geçiren bir motif, başka bir toplumda başka bir duyguyu tetikleyebilir. Hatta çeşitli duygusal deneyimlerin duygu diye adlandırılmasının tarihsel bir inşa olduğunu ileri sürerler. Buna bağlı olarak duygu kelimesinin özellikle İngilizcede yeni bir icat olduğunu söylerler. Bütün bunlara referansla bazı kültüralistler, duyguları birbirinden ayırt eden ölçütler bulmanın zor olduğunu savunurlar.

İşte tam da bu durum duyguların birbirinden hangi ölçütler etrafında ayırt edilip sınıflandırılacağı meselesine yol açar. Bu mesele etrafında da duyguların ne olduğu ve onların oluşumunda hangi faktörlerin yer aldığı sorusu etrafında farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bunlardan ilki, duyguları bir uyarana karşı fizyolojik bir tepki biçiminde bireysel hisler olarak gören yaklaşımdır. Bu yaklaşım motivasyoncu ve değerlendirmeci kuramlar tarafından sınırlı bulunur. Duyguların asli unsurunun çeşitli eylem ve davranışa yol açan motivasyonlar olduğunu ileri süren motivasyoncu yaklaşım, duyguları motive ettikleri eylemlere göre sınıflandırır. Değerlendirmeci kuramlar ise, her bir duygunun temel bileşeninin o duyguya ait bir değerlendirme olduğunu iddia eder. Bu son iki yaklaşıma da sınırlılıkları olduğu biçiminde eleştiriler yöneltilir. Motivasyoncu kuram bir duyguyu tek bir tür davranışla eşleştirebilir ya da herhangi bir duygunun duygu olabilmesi için bir davranış motive etmesi gerektiğini öne sürer. Örneğin iğrenme, insanı kaçınmacı davranışlara yönlendirirken, öfke daha aktif davranışlara yöneltebilir. Öte yandan birbirinden farklı duygular aynı eylemlere yol açabileceği gibi, bazı duygular eylemsizliğe yol açabilir. Değerlendirmeci kuramlara göre ise, her bir duyguyu diğerinden ayırt eden o duyguya has bir değerlendirme vardır. Örneğin öfke bir kişinin adaletsizlik değerlendirmesi yapması ile mümkündür. Fakat aynı değerlendirme farklı duygulara yol açabileceği gibi, çoğu zaman

⁵ Naturalizm ya da doğalcılığın karşıtı olarak kullanılan bir terim. Doğrudan Türkçe karşılığı olmamakla birlikte nurture yetiştirme, terbiye, eğitim anlamına gelir. “Nurturizm” ise, insan davranışlarının ve kültürünün eğitim, toplum ve çevresel koşullarla oluştuğunu iddia eden akım. Kavramı özellikle kullanan bir düşünür için bkz. (Prinz, 2012). Bu bağlamda, kültürlenmenin ve toplumsallaşmanın insan davranışının şekillenmesini ifade eden kültüralist yaklaşımlarla nurturist yaklaşımlar, insanın toplumsal eğilimlerini sonradan kazandıklarını ifade etmeleri bakımından birbiri ile aynı görüşe sahiptir. Bu yüzden bu çalışma, nurturist yaklaşımları da ifade etmek için kültüralizm kavramını kullanacaktır.

bir duygu bir değerlendirme olmadan da oluşabilir. Bu bağlamda değerlendirmeci kuramlar, duyguların çoğu zaman sadece fizyolojik tepkiler olabileceği, bir duyguyu asıl belirleyenin fizyolojik değişimler olabileceği yönündeki argümanlarla eleştirilir (Scarantino, 2016). Görüldüğü gibi duygulara dair bu yaklaşımlar, duygulara yol açan nedenleri ele alırken herhangi bir unsur ve boyutu temele koyar. Duygulara dair kuramsal ve felsefi tartışmalar, herhangi bir unsuru temele alan farklı yaklaşımlara sebep olmuş olsa da yapılan dair ampirik çalışmalarda birçok araştırmacı duyguların bütün unsurlarını hesaba katar. Bu çalışma da duyguların yol açtığı deneyimleri ele alırken, her bir unsurun dahil edilmesinden yanadır. Dolayısıyla bir duygunun hem çeşitli hisler hem de değerlendirmeleri içerebileceği ve çoğu zaman da eylemleri motive edebilme boyutu olduğu yönündeki bir argümandan hareket ediyor.

Tarihsel ve toplumsal bağlamlar, duyguların nedeni olabilen bu unsurların farklılaşmasına neden olabilir. Bu sebeple bireyin maruz kaldığı aynı durumda, oldukça farklı duygularla birlikte çeşitli eylemlerin oluşumuna yol açabilir. Örneğin eşcinselliğin olumsuz bir cinsel yönelim olarak addedildiği bir toplumda eşcinseller, cinsel arzu ve yönelimlerini ayıp olarak değerlendirip utanabilir. Hatta toplumun normlarını ihlal edip başkalarına zarar verdiğini düşünüp suçluluk hissedebilir. Öte yandan aynı toplumda LGBT aktivistleri ve örgütleri, eşcinsel yönelim ve deneyimlerinin ahlaksızca değil, aksine değerli olduğu yönündeki bir değerlendirmenin etkisiyle eşcinsellikten onur duyabilirler. Bu durumda farklı ideolojik, siyasal, toplumsal inanç ve normların duyguların oluşumunda etkili olduğu açık hale gelir. Farklı motivasyonlar da bir duygunun yol açabileceği eylemlerin çeşitlenmesine neden olabilir. Örneğin onur duygusu, LGBT hareketlerinde olduğu üzere radikal bir toplumsal hareketin parçası haline gelebileceği gibi, aşırı milliyetçi grupların ayrımcı eylemlerini de tetikleyebilir. Aynı şekilde dayanışmacı duygular grup dışından kalanlara dönük kapsayıcı bir davranışa yol açabileceği gibi, ırkçı gruplarda olduğu gibi grup içi dayanışmayı güçlendirip dışında kalanlara dönük düşmanca eylem ve tutumlara yol açabilir. Sonuç itibarıyla bir duygunun profilinin bileşeni olan değerlendirme, hisler ve motivasyonlar oldukça farklı koşulların ürünü olduğu için tarihsel ve toplumsal unsurlar duyguların ortaya çıkışına, etkilerine dair oldukça önemli katkılar sunar.

Tarihsel ve toplumsal koşulların ve bağlamların etkisine dair bu vurguların sadece kültüralistler tarafından yapıldığı düşünülebilir. Oysa yukarıda belirttiği gibi evrimsel yaklaşımlar da duyguların oluşumunda tarihsel ve kültürel bağlamları yok saymaz. Evrimsel yaklaşımların bu bakış açısı bütün olarak duygulanımları ele alma biçimlerinde de geçerlidir. Duygulanım tartışmalarında her ne kadar evrimci yaklaşımlar, evrenselci ve değişmez duygulanım özelliklerini vurgulasalar da onlar da kültürel farklılaşmayı kabul eder. Bir duygulanımın evrimsel olarak oluşmuş kendine has evrensel özellikleri olduğunu, bu özelliklerin de farklı ifade biçimleri, eylem repertuarı ve potansiyeli olabileceğini iddia eder. Her bir duygulanımın bireylere sunduğu kendine has bu eğilimlerin varyasyonları dışlamadığını savunur. Bu bağlamda, nasıl kültüralist yaklaşımlar acının her bir toplum ve bireyin durumuna göre oldukça farklı tepkilere yol açtığını gösteriyorsa, evrimci yaklaşımlar da kültürel bağlamlarda bir duygulanımın oldukça farklı işlevler kazanacağını ileri sürer. Örneğin Rozin'e (2003) göre, biberli yemekler normalde acı verici olsa da çocukluktan itibaren biberli yemek yemeye maruz kalmak haz verici de olabilir. Dolayısıyla bir fiziksel uyaran karşısında her zaman aynı değerlendirmelere ve eylem biçimine yol açmadığından, bir duygulanımın tetiklenmesinde ve etkilerinde eğitim ve kültür de etkili olabilir. Bir durumu nasıl değerlendirdiğimiz dünya görüşümüz ve alışkanlıklarla ilişkili olabilir. Zarar verici bir durum karşısında haz da acı da duyulabilir. Acı içeren cinsel deneyim arayışlarında bu oldukça açıktır. Kişiler, kendilerine verilen acıyla orantılı olarak haz alabilirler. Sonuç itibarıyla farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlar, duygusal deneyimlerin çeşitlenmesine yol açar. Böylelikle çeşitli düzenlemelerle duygulanımların içerdiği potansiyellerden hangisinin deneyimleneceği belirlenir.

3. DUYGULANIMLARIN DÜZENLENİŞİ

Yukarıda herhangi bir duygulanımın değişen bağlam ve koşullardaki düzenlemelerin ve faillerin eğilimleriyle şekillenen çeşitli ifadeleri olabileceğinden bahsedildi. Buna göre ayrı toplumlarda, herhangi bir duygulanımın işlevi ve anlamı, nasıl deneyimleneceği belirli biçimler alır. Böylece bazı toplumlar, haz verici deneyimleri acı veren deneyimlerle birlikte olumsuz duygulara tercih ederek, olumsuz duygulanımları bastırmaya veya denetlemeye dönük pratikler gerçekleştirir. Stefan Zweig (Zweig, 2019), *Olağanüstü Bir Gece* adlı romanında acıya ve diğer olumsuz duygulara dönük böylesi bir tutumu oldukça iyi örnekler. Zweig, romanında her türlü rastlantısallık ve heyecana kapalı, rahat bir hayat süren, mirasyedi bir burjuva erkeğinin bir gece boyunca yaşadıklarını anlatır. Sürüklendiği maceralarda, coşku içinde aşırı arzu ve duygu hallerini deneyimleyen karakter, alıştığı yaşam ve bu yaşamda kurduğu özne tipinden bir gecelik de olsa uzaklaşmıştır. Bu maceranın deneyimlerinin önemli bir kısmını da normal hayatında hissetmediği acı ve ıstıraplar oluşturur. Bir gecelik macera, sabit kimliğini parçalamış, kısa süreliğine de olsa onu bambaşka bir kişi haline getirmiştir. Zweig'in hikayesinden şunu çıkarmak mümkündür: Aşırı şiddetli hislere, arzulara ve algılara yol açan duygusal deneyimlerin bir örneği olarak acı, alışkanlıklarla şekillenen konforlu ve güvenli bir hayatın karşısında sabit özneliğin parçalanmasına yol açabilme potansiyeli taşır. Acıya dair bu fikir başka yazarlarda da görülür. Bunlardan David Le Breton (Le Breton, 2019) aşırı ağrı durumlarında acının, bireyin bütünlük hissine zarar verdiğini, kimliğini sekteye ve yıkıma uğrattığını ifade eder. Dolayısıyla bazı acı deneyimleri sadece zarar verici olmaz, aynı zamanda alışıldık kimlik ve varoluşları değiştirme potansiyeli de üretir.

Tam da bu noktada acının yol açabileceği deneyimleri çeşitli yollarla düzenleyip sınırlarını belirlemek toplumsal düzenin sürdürülmesi açısından oldukça önemlidir. Bazı düşünürler ve araştırmacılara göre, acıya dair bu sınırlandırmalarla kapitalizmin üretimi ve yeniden üretimi sağlanır. Bunun için acının ortaya çıkışı engellenmeye, yol açacağı deneyimler çeşitli yollarla bastırılmaya, kontrol edilmeye ve ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bunlar arasında Byung-Chul Han'ın düşünceleri oldukça göze çarpar. Ona (Chul-Han, 2022) göre, günümüz yaşamını karakterize eden palyatif toplumda, acının sınırlarının düzenlendiği çeşitli pratikler yoluyla sadece haz ve mutluluktan ibaret bir hayat kurulmaya çalışılır.⁶ Palyatif toplumda, acının tamamen ortadan kalktığı distopik bir hayatın oluşup oluşmayacağı tartışmalıdır. Bununla birlikte Han bu kavram etrafında çağdaş toplumsal deneyimlerde acıdan arındırılmış haz ve mutluluğu başat hale getirmeye dönük pratiklerin kapsamlı bir incelemesini sunar. Böylelikle sosyal medyadan sanata, siyasetten tıbbaya kadar geniş bir alanda acıdan nasıl kaçıldığını, onun nasıl bastırılmaya, kontrol edilmeye ve görünmez kılınmaya çalışıldığını gösterir. (Han, 2022) Kültür endüstrisinin temel aygıtlarından birisi olan ticari sinema, Han'ın işaret ettiği noktalara iyi bir örnek teşkil eder. Ticari sinemanın ürünleri, standartlaştırılmış anlatı kalıplarıyla tüketicilerin kendilerini dış dünyadan yalıtıp izlediği filmlerdeki hikayelere kendilerini kaptırıp gerçek yaşamı unutmalarını sağlar. Hatta sinemalar tam da bu deneyimin üretilmesi için dizayn edilir. Failler, sinemanın karanlığı içinde kısa süreliğine de olsa gündelik yaşamın dert ve acılarından uzaklaşmayla oluşan rahatlama hissine eşlik eden bir hazla bir mutluluk deneyiminin yaşanmasına neden olur. Woody Allen (1985), *The Purple Rose of Cairo* adlı filmde bu durumun oldukça güzel bir parodisini sunar. Filmde hem işinden hem de kocasından bunalmış işçi bir genç kadın, hayatın dertlerinden uzaklaşmak, filmin içinde kendini kaybedip hayal kurmak için bir sinema salonuna gider. Filmdeki karakterlerden

⁶ Burada şunu hatırlatmakta fayda var. Acının yerine haz ve mutluluğun hâkim kılındığı eleştirisini yapan düşünür ve araştırmacılardan hiçbirisi acı fetişizmi bağlamında insanlara verilen zararların savunuculuğunu yapmaz. Onların işaret ettiği, birey ve toplulukların acılarının saklanması, gizlenmesinin yanı sıra acının kişiye zarar verici aşırı bir deneyim olarak kodlanıp sadece belirli pratiklerin hâkim kılındığı bir ethosun eleştirisidir.

birisi, perdeden fırlar ve genç kadınla şehri dolaşmaya başlarlar. İzleyici ile film arasındaki ilişkiyi sorgulayan film, aslında sinemanın gerçeklerden uzaklaşmak için nasıl bir işlev gördüğünü ele alır.

Kahire'nin Mor Gülü, sinema endüstrisinin ürünlerinin acının yerine hazzı geçirerek inşa etmeye çalıştığı özne tipini iyi bir biçimde özetler: gerçek hayatın acılarını haz yoluyla hafifleterek veya unutarak anlık bir hazla yenilenerek gerçek hayata yeniden devam eden özne. Bu bağlamda, kapitalizmin acı yerine mutluluk arayan böylesi bir özneyi inşa etmeye çalıştığı ileri sürülebilir. Bunun temel yollarından birisi, tıpkı Stefan Zweig'in romanında ele aldığı karakter gibi kendini koruyan, rastlantıya kapalı ve ölçülü bir güvenli yaşama sahip olmaktır. Zweig (2019) bunu burjuva bir karakter üzerinden anlatırken, Han (2022) ve başka yazarlar burjuvaziye ait bu özelliklerin genel bir toplumsal durum haline getirilmeye çalışıldığından bahseder. Alain Badiou'nun günümüzde çeşitli şirketlerin pazarlamaya çalıştığı güvenli bir aşk vaadine dair fikirleri bunun güzel bir örneğini sunar. Güvenli aşk söylemi etrafında, romantik aşk ilişkilerinin acıdan ve başkasına maruz kalmadan arındırmaya dönük bir söylemi benimsediğini ifade eder (Badiou ve Truong, 2017). Sonuç itibarıyla bu farklı yazarlar, farklı pratiklerle acının deneyimlerinin bastırılarak ve kontrol altına alınarak kapitalizmle uyumlu bir toplumsallık ve özne tiplerinin kurulup yeniden üretildiğine işaret ederler.

Acının sınırlarını belirlemeye dönük bu düzenleyici pratikler, kapitalizmde diğer olumsuz duygulanımlara da uygulanmaya çalışılır. Dolayısıyla bir bütün olarak olumsuz duygusal deneyimlerin düzenlenmesi, kapitalizmin üretimi ve yeniden üretiminin önemli bir bileşenidir. Özellikle müşteri memnuniyetinin yüksek tutulmaya çalışıldığı hizmet sektöründe, çalışanların öfke, üzüntü gibi duyguları bastırma ve kontrol etmeleri beklenir. Böylelikle çalışanlar, buna dönük bir duygusal habitus geliştirerek, gerçek duygularını saklamaya, hatta olumsuz bir durum karşısında olumlu hissetmeye çabalarlar. Arlie R. Hochschild (1983), duygusal emek kavramı etrafında bu çabaların nasıl oluştuğunu ele alır. Bu bağlamda çalışanların olumsuz mimik, beden dilinin, hissiyatların bastırılması, kontrolü ve dönüştürülmesi yoluyla hizmet sektöründeki duygusal deneyimlerini, bunların ne işe yaradığını ele alırlar. Hatta bazı araştırmacılar, duygusal emek kavramının da ötesinde, kapitalizmin duyguları ve duygusal deneyimleri düzenlemek için oldukça güçlü mekanizmalar kurduğunu iddia ederler. Örneğin Eva Illouz (2021), *Soğuk Yakınlıklar* adlı eserinde, henüz hizmet sektörünün kapitalist üretim sistemi içinde geniş bir yer kaplamadığı 20. yüzyılın başlarında, emeğin verimli bir üretimin parçası haline getirilmesi için duyguların üretime zarar vermeyecek biçimde nasıl şekillendirildiğini inceler. Bu anlatılanlar ışığında görüldüğü üzere, kapitalizmde olumsuz duygu deneyimlerinin kontrolü, olumsuz duyguların kontrol edilip mutluluğun üretilmesi ile uyumlu toplumsal özne üretimi açısından da kritik bir yerde durur. Daha da fazlası acı örneğinde olduğu gibi olumsuz duygulanımlar bastırılmak ve kontrol edilmekle kalmaz, aynı zamanda görünmez de kılınır. Örneğin Han'a (2022) göre, sosyal medyada ve sinema gibi diğer görsel alanlarda acıdan arındırılmış imajlarla bu görünmezlik inşa edilerek başkalarının acılarına tanıklık ve o tanıklığın ortaya çıkarabileceği duygusal deneyimler de önlenmiş olur. Bu sayede acıya neden olan fail ve koşullara karşı eleştirel bir politik tavrın meydana gelmesi de engellenir.

Olumsuz duygulanımların oluşumuna ve ortaya çıkardığı sonuçlara dönük bu sınırlayıcı pratikler, onlara dönük bir tavrı da içerir. Yukarıda ele alındığı üzere acı örneğinde yazarların işaret ettiği gibi, günümüz toplumlarında bazı koşullarda olumsuz değere sahip duygusal deneyimlerden kaçılmaya çalışılır, onların yol açabileceği eylem ve davranışlar tehlikeli olarak addedilir. Buna bağlı olarak acının yanı sıra öfke, üzüntü gibi duyguların düzenlenmediği durumlarda verimsizliğe, dikkat dağınıklığına, depresyona, çeşitli türden şiddet içeren eylemlere yol açabileceği düşünülür. İş koşullarında bu, çalışanların yönetici ve patronlara dönük uygunsuz ve düzen bozucu tavırlarını üretirken, bireysel uyumsuz, sapma içeren eylemler olduğu kadar aynı zamanda kolektif siyasal ve

toplumsal deneyimlerle bireysel uyumsuz ve sapma içeren davranışların ötesine geçer. Tam da bu yüzden duygulanımlar toplumsal hareketler ve siyasetin önemli bir bileşeni olur.

4. DUYGULANIMLAR, DUYGULAR VE TOPLUMSAL HAREKETLER

İnsana dair araştırmalarda duygulanımları odağa alan dönüşüm, toplumsal hareketler ve siyaset alanında da duygulanımların rolü ile yerini ele alan çalışmaların yoğunlaşmasına yol açtı. Bu çalışmalar, duygulanımların toplumsal hareketlerde nasıl ve hangi bağlamlarda iş gördüğünü inceler. Duygulanımların hangi koşullarda toplumsal hareketlerde rol üstlendiğini araştırır. Bu çalışmalar farklı duygulanımların işlevi, anlamı ve sahip olduğu pozisyonun toplumsal-tarihsel bağlamlara göre değişiklik gösterdiğini, bir duygulanımın bireysel ve kolektif olarak her zaman aynı biçimde deneyimlenmediğini, etkilerinin değişken olduğunu ortaya koyar (Jasper, 2014; 2018; Goodwin vd., 2001). Bu çalışmalardan hareketle bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Çeşitli toplumlarda meydana gelen eşitsizlikler, şiddet, tahakküm ve diğer koşullar, ıstırap, acı, üzüntü, kin gibi birçok duygusal deneyimlere yol açsa da bunlardan herhangi birini deneyimleyenlerin gerçekleştirdiği eylemler, gösterdiği ruh halleri ve davranışları farklılaşabilir. Misal vermek gerekirse uğranılan bir hakaret ve eşitsizlik karşısında öfkelenen faillerden bazıları öfkesini hızla bastırıp tevazu göstermeye çalışırken, başkaları öfkesini daha da keskin hale getirip bir protestoya katılmaya, isyan etmeye ya da başka davranışlara yönelebilir. Dolayısıyla duygulanımların nasıl ifade edildiğini belirleyen duygusal habitus⁷, farklı davranış biçimlerine yol açabilir. Örneğin duyguların ifade biçimleri cinsiyete göre değişiklik gösterebilir. Buna göre kadınlar, olumsuz bir hissiyata sahip olabilecekleri bir deneyim içinde olsalar da bunları olumsuz duygusal tepkiler biçiminde ifade etmeyebilir. Öfke duysa da öfkesini göstermemek kadınlardan beklenen bir duygusal davranış olabilir. Aynı şekilde erkekler de üzüntülü olsa da ağlamaktan kaçınabilir. Bu örneklerde görüldüğü üzere, duygulanımlar çok çeşitli biçimlerde ifade kazanabilir, bunların yol açabileceği sonuçlar çeşitli pratiklerle sınırlandırılabilir. Bunlara binaen toplumsal hareketlerde duygulanımların oynadığı rolün duygulanımlar eylem ve davranış repertuarının yalnızca bir kısmını oluşturduğu, herhangi bir duygusal deneyimin her zaman kendiliğinden toplumsal hareketlerde bir işleve sahip olmadığı açık hale gelir. Böylelikle herhangi bir duygulanımın toplumsal hareketlerde nasıl bir rol üstleneceği, sınırlarının nasıl belirleneceği çoğu zaman toplumsal hareketlerin faillerine bağlı olarak oluşur.

Toplumsal hareketlerin failleri, duygulanımların içerdiği eylem potansiyelleri arasında seçimler yapar, onlara çeşitli araçlarla belirli türden bir ifade kazandırır. Bu ifadelerin oluşumunda, toplumsal hareketlerin ve siyasal deneyimlerin faillerinin siyasal ve toplumsal habitusu duygusal deneyimlere bir çerçeve sağlar. Örneğin sağ popülizm hıncı, düşmanlık ve ayrımcılık içeren intikam dili ve eylemlerini harekete geçirmek için kullanırken; başka siyasal akımlar aynı duyguyu dünyadaki adaletsizlikleri ortadan kaldırmaya dönük pratikleri oluşturmak için kullanabilir.⁸ Benzer biçimde farklı eğilimlere sahip gruplar farklı duyguların harekete geçmesi için de çabalayabilirler. Fiziksel şiddete dönük siyasi faaliyetleri merkezine alan gruplar, bu eylemleri motive edebilecek suçluluk duygusu, öfke, iğrenme gibi duyguları harekete geçirmeyi hedeflerken; pasifist gruplar sevgi ve neşeye dönük duyguları temel alan pratikler etrafında bir araya gelmeye çalışabilir. Sonuç itibarıyla hem bir duygunun hangi türden davranışa yol açacağı hem de hangi duyguların bir toplumsal hareket ve siyasal deneyimin parçası haline

⁷ Burada habitus kavramını tıpkı Bourdieu'nun kullandığı anlamıyla kullanıyorum. Habitus kavramı Bourdieu'nun birçok eserinde geçmektedir (Bourdieu, 1995; 1996; 1998). En genel tanımıyla, dair içselleştirdikleri, hissetmeden algılamaya kadar geniş bir yelpazedeki toplumsal eylem şemalarıdır. Bunun için özellikle bkz. (Bourdieu 1995: 53-54). Habitus kavramı için bkz. Bu bağlamda duygusal habitus, bireylerin duygusal deneyimlerinin nasıl ifade edileceğini belirleyen içselleştirilmiş şemalar olarak görülebilir. Bourdieu'dan yola çıkan bir duygu yaklaşımı için bkz. (Scheer, 2012.)

⁸ Ernesto Laclau (2005) ve Chantal Mouffe'un (2019) tek tek ortaya koyduğu üzere, popülizm biz ve onlar arasında düşmanca bir karşıtlık kurmak üzerinedir. Bu karşıtlıkla çeşitli olumsuz duygular rol oynayabilir. Popülizm hem sağ hem sol bir yönelime sahip olabilir. Bu bağlamda aynı duyguların farklı politik yönelimleri olabilir (Tietjen, 2022).

gelebileceği tarihsel-toplumsal koşullarla birlikte, birey ve grupların siyasal ve toplumsal hareketlerin sunduğu ve kültürel olarak biçimlenmiş eğilim ve yönelimleriyle çerçeveselir.

Bu bağlamda toplumsal hareketler ve siyasette failler, duygulanımların harekete geçirilmesi, kullanılması ve düzenlenmesi için çeşitli araçlar kullanarak, duygulanımların içerdiği eylem ve davranış potansiyelleri arasında seçimler yaparak duygusal deneyimlere belirli işlevler kazandırmaya çabalarlar. Bu doğrultuda bir yandan toplumsal hareketlerin örgütleyicileri görsel, sesli, yazılı araçlarla, belirli türden duygulara hitap edip toplumsal hareketleri harekete geçirmeye çalışabilir. Örneğin çevreci bir hareket, tüketim alışkanlıklarını değiştirip doğadaki diğer canlıları korumaya dönük eylemleri motive etmek için bireyler ve grupların suçluluk duygusunu harekete geçirecek araçlar kullanır. İnsan merkezci olmayan etik-politik öznellikler üretmek için doğaya karşı saygı, hayranlık, huşu gibi duyguları harekete geçirmeye çalışabilir. Başka bir çevre hareketi ise, ideolojik çerçevesi dolayısıyla doğaya karşı aynı duyguların otoriter ilişkilere yol açtığını düşünerek bunları reddedip daha yatay toplumsal ilişkileri üretme potansiyeli olduğunu düşündükleri dayanışmacı duyguları harekete geçirmeye çabalayabilir.⁹ Aynı şekilde LBGT hareketleri utanç duygusunun yerine onur duygusunu geçirmeye çalışır.¹⁰ Duygulanımların ifade biçimlerinin belirlenmesi sadece örgütleyici ve harekete geçirici failere ait değildir. Bir başka deyişle bir toplumsal harekette duygusal deneyimin işlevi ve sınırı, bir yanda hareketin örgütleyicileri ve eski faileri ile yeni faileri ve olası failerinin karşılıklı etkileriyle de belirlenebilir. Bu yüzden bir hareketin olası destekçileri ya da katılımcıları da toplumsal hareketlerin duygusal gündemlerini etkileyebilir. Toplumsal öfkenin zirve yaptığı bir koşulda demokrasi hareketinin faileri, bu toplumsal öfkeyi içermek için kullandığı duygusal dili, hitap ettiği duyguları değiştirebilir. Aynı şekilde bir toplumsal harekete yeni katılan bireylerin yeniden şekillendirdiği kolektif yönelimleri ve eğilimleri bir toplumsal hareketin duygusal habitusunu da değiştirip yeniden üretebilir.

Bu açılardan siyasal ve toplumsal yönelimlerin toplumsal hareketlerde hangi duyguların, deneyimlerin temel bileşeni yapılacağını belirlediği açıktır. Buna göre herhangi bir duygulanımın bir toplumsal harekette oynadığı rol, failerin eğilim ve yönelimleri ile beraber tarihsel ve toplumsal bağlamlarda birlikte şekillenir. Dolayısıyla daha önce vurgulandığı gibi, herhangi bir duygulanımı toplumsal hareketlerde üstlenebileceği çeşitli eylem, etki ve davranış repertuarından biriyle sınırlamak da zordur. Bu çeşitlilik kendine has oluşum koşullarına sahip olsa da hem olumlu hem de olumsuz duygulanımların sahip olduğu bir özelliktir. Bu özellik sayesinde olumsuz duygulanımlar da tıpkı olumlu duygulanımlar gibi, toplumsal hareketlerin birçok deneyimine yol açar. Zarar verici ve daha olumsuz koşullarda meydana gelseler de toplumsal hareketlerin kurucu ve olumlu deneyimlerinin önemli bir bileşenidir.

Yas pratikleri etrafında oluşan toplumsal hareket deneyimleri, olumsuz duygusal deneyimlerin toplumsal hareketlerdeki eylem potansiyellerini oldukça açık bir şekilde gösterir. Judith Butler (2013), yas ve melankoli etrafında olumsuz duygusal deneyimlerin radikal siyaset açısından taşıdığı olanaklara dikkat çeker. Buna paralel olarak Anıl Derkuş (2018) da Cumartesi Anneleri örneğinde, kayıp yakınlarının acıları ile baş etmek etrafında deneyimledikleri yasin nasıl bir toplumsal ve siyasal pratiğe dönüştüğünü gösterir. Kolektif bir örgütlenmeye dönüşen bu pratikler etrafında Slaby ve Scheve'nin (2019) tanımladığı şekliyle, faileri belirli duygusal deneyimler etrafında bir araya getiren kolektif yapılar olan duygulanımsal bir topluluk oluşturulur. Bu duygulanımsal topluluk, Derkuş'un (2018) da

⁹ Dussault, çevre etiği bağlamında saygının sadece toplumsal itaati üretmediğini, aynı zamanda insan merkezci olmayan bir çevre etiğini motive etmek için oldukça önemli bir duygu olduğunu iddia eder (Dussault, 2013). Bu bağlamda aynı duygular derin ekoloji gibi belirli türden çevreci hareketlerde de belirli eylem tarzlarını üretmekte de etkili olur. Öte yandan başka türden bir çevre politikası öneren Murray Bookchin gibi düşünürler için ise doğaya karşısında duyulan saygı ve hayranlık doğanın insan üstüne yerleştirildiği eko faşist bir konumu besleyebilir. Bookchin'in bu konudaki görüşler için bkz. (Bookchin, 2005).

¹⁰ Bu noktada Jasper'in (Jasper, 2014) ortaya koydukları dikkate değerdir.

gösterdiği gibi duyguların failer arasında yayıldığı ve ortaklaştığı bir zemin oluşturarak ortak bir siyasal kimliğin ve toplumsal hareketin devamlılığını sağlar.

Cumartesi Anneleri örneğindeki gibi deneyimlerde duyguların yayılması ya da başkalarına bulaşması olgusu kolektif aidiyetlerin oluşumunda önemli rol oynar. Aslında duyguların kişiler arasında yayılması temel bir duygu deneyimidir. İnsanın başkalarının duygularına dönük bir ilgi göstermesi henüz bebekken gözlemlenen bir eğilimdir. Yapılan birçok çalışmada, bilişsel kapasiteleri oldukça zayıf olan yaklaşık iki yaşındaki çocukların ağlamakta olan bir bebeğe karşılık vererek benzer sıkıntıyı ve acıyı deneyimlediği gözlemlenir. Bu araştırmalara göre diğer çocukların da beyinlerinin duygu deneyimi üretim alanları aktif hale gelmeye başlar. İşte çocukluğun daha başlarındaki bu durumda, empati ve sempati başkasının maruz kaldığı duyguların yayılması için oldukça güçlü bir rol oynar (Nichols, 2004: 18).

Duyguların yayılması kitlesel ya da kolektif toplumsal deneyimlerin oldukça güçlü bir boyutunu oluşturur. Bu noktaya birçok düşünür, araştırmacı ve bilim insanı tarafından da dikkat çekilmiştir. Bunların başında, kitle hareketlerini irrasyonel ve tehlikeli olarak kodlayıp olumsuzlamak için duyguların rolünü vurgulamış olsa da Gustave Le Bon gelir. Le Bon (2018) , insanların kitlesel biçimde bir araya geldiğinde bireyden bireye yayılan duyguların bilinçdışı unsurların hakim olduğu, bireyin varlığını teslim ettiği kolektif bir ruh halini geliştirdiğini ortaya koyar. Aynı şekilde Durkheim (1995) da bir grubun birleşerek ortak bir varlık kazanmasına yarayan kolektif coşku deneyimlerinin oluşumunda duyguların yayılmasının rolüne dikkat çeker. Tam da bu noktada birinin acısını paylaşma ve acının kişiler arasında yayılması, bu kolektif coşku yoluyla farklı kitlesel ya da kolektif deneyimlerin temelini oluşturur. Cumartesi Anneleri olgusunda da kendi yakınına kaybetmeyenler de başkalarından yayılan acılı duygularla ortak bir deneyimin parçası haline gelirler. Bu yolla Cumartesi anneleri ile birlikte ortak kimlik ve örgütlenme oluşturup bir toplumsal ve siyasal hareketin faili olurlar.

Acı deneyiminin toplumsal hareketlerde protesto, direniş ve dayanışma gibi çeşitli deneyimlerle ortak aidiyet ve örgüt oluşumunda oynadığı rolü, başka olumsuz duygular da oynamaktadır. Toplumsal hareketlerin isyan ve protesto gibi pratiklerinin duygusal bileşeni olarak en fazla ilgi odağı olan öfke bu duygulardan birisidir. Öfke, çoğunlukla kişinin kendisine ya da başkasına dönük bir eylemin adaletsizlik olarak değerlendirildiği durumlarda ortaya çıkar. (Shaver vd, 1987). Böylesi durumlarda öfke çoğu zaman kişiyi öfkenin nesnesi olan kişiye dönük cezalandırıcı eylemlere yönelme potansiyeline sahiptir. Haksızlığı ortadan kaldıracı, haksızlığın ortaya çıkmasını önleyici rolüyle öfke, tepkisel temeldeki basit bir cezalandırma etkinliğinin ötesinde paylaşımcı sosyal ilişkilerin de temelini oluşturabilir. Bu yüzden adaletsizlik karşısında öfkenin ortaya çıkma olasılığı toplumsal ilişkilerin özgeci¹¹ ve dayanışmacı davranışlarının yaygınlaşması açısından önemli bir rol görür. Birçok deney, öfke dolayısıyla cezalandırılma olasılığının kişileri bencil eylemlerden alıkoyduğunu ortaya koyar (Fehr ve Gaechter, 2000; 2002; Fehr ve Fischbacher, 2004).

Öfkenin bu potansiyelleri toplumsal hareketler ve siyaset deneyimlerinin oluşumunda ve işleyişinde de görülebilir. Toplumsal hareketlerde öfke en çok haksızlığa karşı doğrudan tepki biçimini alan protestoların yanı sıra sabotajlar başta olmak üzere çeşitli eylemlerde görülebilir. Hatta öfke toplumsal hareketlerin bu tepkisel deneyimlerine paralel olarak bazı siyasi örgütlerin suikastlar gibi daha aşırı eylemlerini de motive edebilir. Bütün bu eylemlerde öfkeye neden olan durumun failleri doğrudan hedef alınmak istenir. Fakat öfkenin toplumsal hareket ve siyaset deneyimlerindeki kapsamı sadece bu

¹¹ Özgeci davranış, kişinin herhangi karşılık beklemeden sergilediği, kendisinin zararına rağmen başkasının yararı için yardım etmeye dönük eylemlerle karakterize olan bir davranış biçimidir. Özgeciliğin kökenleri ve türleri hakkında geniş bir literatür mevcuttur. Bunlardan bazıları için bkz. (Barber, 2004; Bilgin, 2020; Dawkins, 1989; Trivers, 1971; Bazıları karşılıklı yardımlaşma gibi dayanışma eylemlerini özgeci davranışın bir türevi olarak görsele de karşılıklı yardımlaşma özgeci davranışlardan ayrılır (Costa, 2022).

yıkıcı ve tepkisel eylemlerle sınırlı değildir. Öfke ile bir araya gelen topluluklar, adaletsizliği tanzim etmek için kurucu eylemlere de yönelebilirler. Örneğin dünyadaki eşitsizliklere öfke duyanlar, öfkenin kaynağı olduğunu düşündükleri faillere ve gruplara karşı bir araya gelerek dayanışmacı eylemlerde bulunabilirler. Bu bağlamda öfkeyi basitçe çeşitli bireysel eylemlerle birlikte protesto, miting gibi kitlesel etkinliklerdeki kızgın yüzler, haykırışlar gibi çeşitli türden reaktif eylemlerle eşleştirmek yanlıştır. Çünkü aslında öfke, doğrudan bu eylemleri harekete geçirmez; o daha çok cezalandırıcı eylemleri motive eder. Bu motivasyonun ortaya çıkardığı eylem repertuarı faillerin toplumsal hareket ve siyasetteki eylem ve tutumlarını belirleyen eğilimleriyle ilişkilidir. Örneğin şiddet eylemlerini temel bir araç olarak benimseyen gruplar öfkeyi sadece bu türden eylemlere yöneltir. Öte yandan kurucu eylem repertuarlarını da barındıran toplumsal hareketler, başkalarına ya da kendilerine yapılan haksızlık karşısında duyulan öfke ile etrafında dayanışma grupları da oluşturur. Birçok siyasal grup, böylesi bir yönelimle failleri bir araya getirip kolektif siyasal ortaklaşmalar ve özne kuruluşuna zemin hazırlar. Ulusal haklar için mücadele eden toplumsal ve siyasal hareketler, buna oldukça iyi örneklerdir. Bir gruba yapılan ayrımcılıklar karşısında öfke, ulusal kimliğin inşasında önemli bir rol oynar. Aynı şekilde öfke, Sarah Ahmed'in belirttiği üzere, aşırı milliyetçiler tarafından kullanılıp biz inşasında önemli bir rol oynar (Ahmed, 2015).

Toplumsal hareketlerde siyasal özne ve kimlik inşası, dayanışmacı eylemlerin motivasyonu gibi çeşitli deneyimlere katkı sunan bir başka duygu ise, suçluluk duygusudur. Öfke ile benzer işlevlere sahip olsa da suçluluk duygusu daha farklı bir profile sahiptir. Öfke, kişinin kendisine yönelttiği örnekler bir yana bırakılacak olursa, çoğunlukla başkasına dönük bir duygudur. Öte yandan suçluluk duygusu, kişinin kendisinin gerçekleştirdiği çeşitli eylemler ve durumların başkasına zarar verdiği değerlendirmesiyle çıkar (Prinz, 2007). Aynı zamanda kişi başkalarının gerçekleştirdiği eylemleri engelleyemediğini, hatta bu eylemlerin asıl failinin kendisi olduğunu düşünüp bu eylemlerde suça ortak olduğu değerlendirmesiyle suçluluk duygusu hissedebilir. Örneğin bir çalışmada, Nazilerin gerçekleştirdiği Yahudi soykırımından sağ kurtulanların katliamın faili kendileriymişçesine suçluluk duydukları belirtilir (Baumeister vd., 1994). Suçluluk duygusu kişiyi üzüntülü ve depresif bir ruh haline iterek egonun parçalanmasına yol açar. Fakat bu durum sürdürülebilir olmadığı için suçluluğun hafifletilmesine ve yatıştırılmasına ihtiyaç vardır. Suçluluk duygusunun motive edebileceği en temel davranış ise, suçluluk duygusundan kurtulmayı ve onu yatıştırmayı sağlayabilecek olan, verilen zararı tanzime dönük eylemlerden oluşur (Baumeister vd., 1994). Suçluluk duygusu, Nietzsche (2011) ve onu takip eden Deleuze (2021) gibi filozofların ileri sürdüğü üzere, vicdan azabı hallerinde oldukça reaktif eylemlere yol açıyor olsa da toplumsal hareketler ve siyasette bu eylem repertuarının ötesine geçer. Bu noktada Simon Critchley, vicdanın radikal politikanın oluşumu için nasıl da güçlü bir rol üstlenebileceğini ortaya koyar (Critchley, 2010). Bu noktada vicdan, gerçekleşmiş ya da gelecekteki bir eylemden doğabilme ihtimaliyle suçluluk duygusunu harekete geçirebilir. Ötekine verilen zarardan kaçınmayı, ona verilen zararı tanzim etmeyi sağlar.

Muhtemel ya da oluşmuş durumdaki suçluluk duygusunun bu eylem potansiyelleri, toplumsal hareketlerdeki birçok eylem ve davranışta da görülür. Bu eylem potansiyeli, insanları dayanışma ya da karşılıklılığa dayalı türler de içinde olmak üzere özgeci davranışlara yöneltir (Carlsmith ve Gross, 1969; Trivers, 1971). Yapılan bir deneyde, kilise kapısına konulan yardım sandığına kiliseye girip günah çıkarmamış olan kişilerin daha fazla yardımda buldukları gözlemlenmiştir. Yine romantik ilişkiler üzerine yapılan çalışmalarda da suçluluk duygusu ve özgecilik arasında ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Buna göre suçluluk duygusu, terk edilmek istemeyen partner tarafından harekete geçirilerek, terk etme isteği olan kişinin özgeci davranışlarda bulunması sağlanarak ilişkinin bitmesi engellenebilir (Baumeister vd., 1994). Suçluluk duygusu bu çeşitli türden özgeci davranışları motive edebileceği potansiyeli, sosyal hareketler ve politik deneyimlerin de oluşumuna zemin hazırlayabilir.

Öfke ve acıya dayalı deneyimlerde olduğu gibi, suçluluk duygusu da hem protestolar, direnişler gibi sadece karşı çıkışa dayalı hem de kurucu pratiklere yol açarak kolektif aidiyet oluşumuna, siyasal özne ve ortaklık kuruluşuna eşlik eder. Doğaya ya da başka canlılara verilen ya da verilebileceği düşünülen bir zarar, çevre hareketlerine katılmaya neden olabilir. Aynı biçimde savaşa katılan eski bir ordu mensubu, savaş karşıtı hareketlerin faili haline gelebilir. Göçmenler, etnik ve kültürel azınlıklar gibi çeşitli grupların uğradığı ayrımcılık, haksızlık ve şiddet, bunları gerçekleştiren failere dönük öfkenin yanında suçluluk duygusunu tetikleyebilir. Böylelikle göçmenler için mücadele yürütenler toplumsal hareketlerde göçmen hakları için mücadelelerine, özgeci davranışlarla göçmenlerle dayanışma gruplarının oluşumuna katkı sunabilir.¹²

Acı, suçluluk duygusu ve öfke örneklerinde görüldüğü gibi birçok olumsuz duygulanım, toplumsal hareketlerde oldukça çeşitli eylem repertuarlarına sahiptir. Tıpkı neşe, gurur, vb. olumlu duygulanımlar gibi kurucu eylemleri motive edip salt antagonistik¹³ olmanın ötesine geçer. Duygulanımların içerdiği farklı eylem potansiyellerinden ve etkilerinden hangisinin ortaya çıkacağı ise çeşitli tarihsel, siyasal, toplumsal bağlarla şekillenen failerin habitusları ile ilişkilidir. Failler, toplumsal hareketlerde duygular oluşturmaya çalıştığı kadar, bireysel ya da birbirine yayılma ile daha önceden oluşmuş ve hala etkisi süren duygularla birbirinden farklı eylemlere yönelebilirler. Bu noktada duygular burada tek tek birbirinden ayrı olarak ele alınmış olsa da toplumsal hareketlerde birçok duygu aynı anda ortaya çıkabilir, birbirlerine dönüşebilirler. Bireyler birbirinden apayrı yönelimlere sahip olabilirler. Fakat toplumsal hareketlerin faileri bütün bu dinamik ve karmaşık süreçlere karşın kolektif eylemleri üretmek için duyguları tetikleyebilir, yönlendirebilir.

5. SONUÇ

İnsani ve sosyal bilimlerde duygulanımların rolünün odağa alınmasıyla başlayan dönüşümün sonrasında, duygulanımların sosyal hareketler ve siyasal deneyimlerde nasıl iş gördüğüne dair araştırmalar da yoğunluk kazanır. Bunu takiben ortaya çıkan çalışmalar, genel duygulanım literatürü ile ilişkili olarak duygular başta olmak üzere duygulanımların toplumsallığa zarar verici ve tehlikeli olarak görüldüğü bakış açısının ötesine geçmeye çalışır. Duygulanımların düşünce tarihinde bilinçdışı olmadığını gösteren yaklaşımlara katkı sunar. Buna bağlı olarak, onların toplumsal hareketlerde kolektif eylemin, örgütlenme ve aidiyetin oluşum, işleyiş ve sürdürülmesindeki rolünü açık biçimde ortaya koyar. Bu çalışmalar, duygulanımların toplumsal hareket deneyimindeki rolünü temel olarak iki şekilde inceler. İlk toplumsal hareketlerin örgütlenme, kimlik oluşumu, kolektif özne kuruluşu, faileri faaliyetlerine çekme ve ekleme gibi deneyimleri hayata geçirmek için belirli duyguları nasıl harekete geçirdiğini ve oluşturduğunu ele alır. LGBTT hareketlerin faillerinin onur duygusunu harekete geçirmeye çalışması, siyasi ayaklanmaları temele koyan toplumsal hareketlerin öfkeye seslenmeleri, etik temelli toplumsal hareketlerin vicdanla ilişkili duygular üzerinden faaliyetlerini yürütmesi bunlara örnek gösterilebilir. İkincisi hali hazırda çeşitli koşullarda oluşmuş olan ve etkisi süren duyguların toplumsal hareket deneyimlerinin oluşumu ve şekillenmesine nasıl yol açtığı ile ilgilenir. Buna örnek olarak ekonomik kriz zamanlarında ya da anti-demokratik uygulamalardan kaynaklı yükselen adaletsizlik hissine bağlı olarak gelişen kolektif öfkenin ekonomi temelli eylemleri tetiklemesi verilebilir. Araştırmaların bu iki yönü de bir yandan toplumsal hareketlerin örgütleyicilerinin duygulanımlara hitap ederek onları çeşitli pratikler için nasıl tetiklediğini ve yönlendirdiğini, diğer yandan failerin bu duygulanımların etkisiyle kendiliğinden toplumsal hareketlerin oluşumuna nasıl

¹² Havle Güney'in İstanbul ve Berlin'deki göçmenlerle dayanışma pratiklerini ele alan çalışmasında bu hususa dair birçok örnek bulunabilir (Güney, 2022).

¹³ Burada antagonistik terimi Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un ortak ve tek başlarına yazdıkları eserlerde tanımadıkları biçimde ele alınıyor. Buna göre antagonistik siyasetin temel motifi bir siyasal deneyimin belirli bir program etrafında yeni bir toplum kurmaya dönük faaliyetlerinden ziyade biz ve onlar ayrımına dayalı bir karşılık oluşturmaktır (Laclau, 2005; Laclau ve Mouffe, 2001 ; Mouffe, 2013, 2019).

katkı sunduğunu gösterir. Böylelikle failerin bireysel ve ortak duygusal deneyimlerine yol açan psikolojik süreçlerin koşullarının yanı sıra faileriyle araçlarını, bu deneyimlerin yol açtığı toplumsal etkilerini ortaya koyar.

Sonuç itibarıyla bu çalışmalar, duygulanımların başka kolektif eylemlerin yanı sıra toplumsal hareketlerde güçlü bir yere sahip olduğunu açık hale getirir. Onların protesto, yürüyüş gibi daha anlık, basit ve kalıcı olmayan tepki ve eylemlerin ötesine geçerek toplumsal hareketlerde kolektif özne oluşumu, aidiyet inşası, siyasi örgütlenme, toplumsal değişim süreçleri gibi görece daha karmaşık, süreklilik arz eden, çok yönlü toplumsal deneyimlerde de rol oynadığını gösterir. Bu çalışmada gösterildiği gibi duygulanımların toplumsal hareketlerde oynadığı rol olumlu duygulanımlar kadar olumsuz duygulanımlar tarafından da gerçekleştirilir. Çünkü herhangi bir duygulanımın nasıl bir rol oynayacağı tarihsel ve toplumsal bağlamlara bağlıdır. Buna göre çeşitli tarihsel ve toplumsal bağlamlar, belirli bir duygulanıma ait çeşitli eylem ve davranış potansiyellerinden hangisinin ortaya çıkacağını belirler. Böylelikle herhangi bir duygulanımın toplumsal hareketlerde yol açacağı etkilere failerin yönelimleri çerçeve sunar. İdeolojik ve politik tercihlerin yanı sıra çeşitli talep ve arzularla failer, duyguları harekete geçirerek ya da harekete geçmiş duyguları belirli pratiklerle toplumsal hareketler deneyiminin parçası haline getirerek, onlara belirli bir işlev kazandırır.

Dolayısıyla olumsuz psikolojik etkileri yaratması nedeniyle yıkıcı ve olumsuz eylemlerle eşleştirilebilen, olumsuz duygulanımlar da protesto ve tepkisel şiddetle kodlanan geçici ve anlık eylemlerle birlikte anatognistik türdeki siyasal çatışma ve toplumsal deneyimlerle sınırlı kalmaz. Dayanışma pratikleri, siyasi konum inşası, kolektif aidiyet kuruluşu, kolektif ilişki ve kurumsallaşma deneyimleri gibi başka araç ve süreçlerle toplumsal hareketlerin kurucu deneyimlerine de katkı sunar. Çalışmada Cumartesi Anneleri bağlamında ortaya konulduğu gibi acı; farklı motivasyonlara, geçmişlere sahip faileri çeşitli pratiklerle bir araya getirerek toplumsal hareket örgütlenmelerine yol açar. Aynı şekilde Cricthley'in günümüz radikal siyasetinde ve toplumsal hareketlerini harekete geçiren olumsuz duygulanımlarla ilişkili oluşan vicdani davranışları, radikal bir kolektif özne kuruluşuna yol açacak politik olanın başlangıcına koyar.

Etik Beyan

“Toplumsal Hareketler ve Siyasette Olumsuz Duygulanımların Rolü Üstüne Kuramsal Bir Çalışma” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

Barber, N. (2004). *Kindness in A Cruel World: The Evolution of Altruism*. New York: Prometheus Books.

Barrett, L. F., Lewis, M. ve Haviland-Jones, J.M. (2016). *Handbook of Emotions*. New York: Guilford Press.

- Akgün, R.C. (2024). Toplumsal Hareketler ve Siyasette Olumsuz Duygulanımların Rolü Üstüne Kuramsal Bir İnceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 26(46), 168-186.
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M. ve Heatherton, T. F. (1994). Guilt: An Interpersonal Approach. *Psychological Bulletin*, 115, 243–267.
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. ve Wotman, S. R. (1990). Victim and Perpetrator Accounts of Interpersonal Conflict: Autobiographical Narratives About Anger. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59: 994–1005.
- Bilgin, A. (2020). A Philosophical Analysis of the Biological Accounts of Morality and Altruism. Middle East Technical University Graduate School of Social Sciences, Ankara.
- Bourdieu, P. (1995). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1996). *Distinction*. New York: Routledge.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- Britt, Lory. David Heisse. (2000). From Shame to Pride in Identity Politics. S. Stryker, T. J. Owens ve R. W. White (Ed.), *Self, Identity, and Social Movements*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Bookchin, M. (2005). *Toplumsal Anarşizm mi, Yaşamtarzı Anarşizm mi?* İstanbul: Kaos Yayınları.
- Butler, J. (2004). *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. London: Verso.
- Canetti, E. (1973). *Crowds and Power*. London: Penguin Books.
- Carlsmith, J. M. ve Gross, A. E. (1969). Some Effects of Guilt On Compliance, *Journal of Personality and Social Psychology*, 11: 232–239.
- Connolly, William. (2002). *Neuropolitics: Thinking, Culture, Speed*. Minneapolis, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Cosmides, L. ve Tobby, J. (2000). Evolutionary Psychology and Emotions. L.F. Barrett, M. Lewis ve J.M. Haviland-Jones (Ed.) *Handbook of Emotions* (2nd ed., pp. 91-115), New York: Guilford Press.
- Costa, F.C. (2022) Solidarity is Not Reciprocal Altruism. D. Swain, P. Urban, C. Malabou ve Petr Kouba (Ed.) *Unchaining Solidarity: On Mutual and Anarchism with Catherine Malabou*, Lanham, Boulder, New York, London: Rowmann & Littlefield.
- Critchley, S. (2010). *Sonsuz Talep: Bağlanma Etiği, Direniş Siyaseti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Darwin, C. (2009). *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. New York: Penguin Books.
- Dawkins. R (1989). “You scratch my back, I'll ride on yours”, *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press. pp. 183–185
- Davidson, R., Scherer, K.R. ve Goldsmith, H.H. (2003). *The Handbook of Affective Sciences*. Oxford: Oxford University Press.
- Deleuze, G. (2021). *Nietzsche ve Felsefe*. İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, Gilles and Felix Guattari. (2005). *Thousand Plateaus*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Derkuş, A. (2018). Toplumsal Hareketleri Duygu Sosyolojisiyle Yeniden Düşünmek. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Durkheim, E. (1995). *Elementary Forms of Religious Life*. New York: The Free Press.

- Akgün, R.C. (2024). Toplumsal Hareketler ve Siyasette Olumsuz Duygulanımların Rolü Üstüne Kuramsal Bir İnceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 26(46), 168-186.
- Dussault, A. (2013). In Search of Ecocentric Sentiments: Insights from the CAD Model of Moral Psychology. *Environmental Ethics*, 35, 419-437.
- Ekman, P. (1992). An Argument For Basic Emotions. *Cognition and Emotion*, 6 (3/4), 169-200.
- Ekman, P., Friesen, W.V. ve Ellsworth, P. (1972). *Emotion in the Human Face*. New York, Toronto, Oxford, Sydney, Braunschweig: Pergamon Press.
- Fehr, E. ve Fischbacher, U. (2004). Third Party Punishment and Social norms. *Evolution and Human Behavior*, 25: 63–87.
- Fehr, E. ve Gaechter, S. (2000). Cooperation and Punishment in Public Goods Experiments. *American Economic Review*, 90, 980–994.
- Fehr, E. ve Gaechter, S. (2002). Altruistic Punishment in Humans. *Nature*, 415, 137–140.
- Frank, R.H. (2003). Adaptive Rationality and Moral Emotions. R. Davidson, K.R. Scherer ve H.H. Goldsmith (Ed.), *The Handbook of Affective Sciences* içinde (pp. 891-898), Oxford: Oxford University Press.
- Frevert, U. (2016). The History of Emotions. L.F. Barrett, M. Lewis ve J.M. Haviland-Jones (Ed.) *Handbook of Emotions* içinde (4nd ed., pp. 49-65), NewYork: Guilford Press.
- Goodwin, J., Jasper, J.M ve Francesca Polletta. (2001). *Passionate Politics: Emotions and Social Movements*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Güney, H. (2022). Understanding Emotional Activism of the Prefigurative Multitude: Selected Cases of Migrant Solidarity Kitchen Collectives in İstanbul and Berlin. Middle East Technical University German Turkish Master Thesis Program in Social Sciences, Ankara; Humboldt University German Turkish Master Thesis Program in Social Sciences, Berlin.
- Haidt, J. (2001). The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment. *Psychological Review*, 108, 814–834.
- Haidt, J. (2003). The Moral Emotions. R. Davidson, K.R. Scherer ve H.H. Goldsmith (Ed.) *The Handbook of Affective Sciences* içinde (pp. 852-870), Oxford: Oxford University Press.
- Han, Byung-Chul. (2022). *Palyatif Toplum: Günümüzde Acı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hochschild, A.R. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hume, D. (2007). *A Treatise of Human Nature*. Oxford: Clarendon Press ; New York : Oxford University Press.
- Illouz, E. (2021). *Soğuk Yakınlıklar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- International Association for the Study of Pain [IASP]. (2020). "IASP Announces Revised Definition of Pain", <https://www.iasp-pain.org/publications/iasp-news/iasp-announces-revised-definition-of-pain/> , (01.09.2023).
- James M. Jasper, (2014), Constructing Indignation: Anger Dynamics in Protest Movements. *Emotion Review*, Vol. 6, No: 3, 208-213.
- Jasper, J.M. (2018). *Emotions of Protest*. Chicago: University of Chicago Press.
- Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. London and New York: Verso.

- Akgün, R.C. (2024). Toplumsal Hareketler ve Siyasette Olumsuz Duygulanımların Rolü Üstüne Kuramsal Bir İnceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 26(46), 168-186.
- Laclau, E. ve Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy*. London and New York: Verso.
- Le Breton, D. (2019). *Acının Antropolojisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Le Bon, Gustave, (2018). *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Massumi, B. (2019). *Duygu Politikası*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Mesquita, B. (2003). Emotions as Dynamic Cultural Phenomena. R. Davidson, K.R. Scherer ve H.H. Goldsmith (Ed.), *The Handbook of Affective Sciences* içinde (pp. 871-890), Oxford: Oxford University Press.
- Mesquita, B., De Leersnyder, J. ve Bogier, M. (2016). The Cultural Psychology of Emotions. L.F. Barrett, M. Lewis ve J.M. Haviland-Jones (Ed.), *Handbook of Emotions* içinde (4nd ed., pp. 393-411), NewYork: Guilford Press.
- Mouffe, C. (2013). *Agonistics : Thinking the World Politically*. London : Verso.
- Mouffe, C. (2019). *For a Left Populism*. New York: Verso.
- Negri, A ve Hardt, M. (2004). *Multitude*. New York: The Penguin Press.
- Nichols, S. ve Prinz, J. (2010). Moral Emotions. J. M. Doris. (Ed.) *The Moral Psychology Handbook* içinde (pp. 111-146), New York: Oxford University Press.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Prinz, J. (2007). *The Emotional Construction of Morals*. New York: Oxford University Press.
- Prinz, J. 2012. *Beyond Human Nature: How Culture and Experience Shape the Human Mind*. New York: W.W. Norton.
- Rosenwein, B.H. ve Cristiani, R. (2019). *Duygular Tarihi Nedir?*. İstanbul: Isık Yayınları.
- Rozin, P., Haidt, J., J.R. ve McCauley. (2016). Disgust.L.F. Barrett, M. Lewis ve J.M. Haviland-Jones (Ed.), *Handbook of Emotions* içinde (4nd ed., pp. 815-834), NewYork: Guilford Press.
- Rozin, P. (2003). Introduction: Evolutionary and Cultural Perspectives on Affect. R. Davidson, K.R. Scherer ve H.H. Goldsmith (Ed.), *The Handbook of Affective Sciences* içinde (pp. 839-851), Oxford: Oxford University Press.
- Rozin, P., Lowry, L., Imada, S. ve Haidt, J. (1999). The CAD Triad Hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 574–586.
- Scarantino, A. (2016). The Philosophy of Emotions and Its Impact on Affective Science. L.F. Barrett, M. Lewis ve J.M. Haviland-Jones (Ed.), *Handbook of Emotions* içinde (4nd ed., pp. 3-48), NewYork: Guilford Press.
- Scheer, M. (2012). Are Emotions A Kind Of Practice (And Is That What Makes Them Have A History?): A Bourdieuan Approach to Emotion. *History and Theory*, 51, 193-220.
- Shaver, P., Schwartz, J., Kirson, D ve O'Connor, C. (1987). Emotion Knowledge: Further Exploration of A Prototype Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52: 1061–1086.
- Slaby, J. ve von Scheve, C. (2019). Introduction: Affective Societies - Key Concepts. Slaby, J. ve C. von Scheve (Ed.), *Affective Societies: Key Concepts* içinde (pp. 1-27), New York: Routledge.
- Slaby, J. ve von Scheve, C.(2019). *Affective Societies: Key Concepts*. New York: Routledge.

Akgün, R.C. (2024). Toplumsal Hareketler ve Siyasette Olumsuz Duygulanımların Rolü Üstüne Kuramsal Bir İnceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 26(46), 168-186.

Spinoza, Benedictus de. (2000). *Ethics*. Oxford: Oxford University Press.

Tietjen, R.B. (2022). The Affects of Populism. *Journal of the American Philosophical Association*, 9(2), 1-19.

Tobby, J. ve Cosmides, L. (1990). The Past Explains the Present: Emotional Adaptations and the Structure of Ancestral Developments. *Ethology and Sociobiology*, 11 (4): 375-424.

Trivers, R. (1971). The Evolution of Reciprocal Altruism. *Quarterly Review of Biology*, 46, 35–57.

Uslu, A. (2020). Duygu, His ve Duygulam Ayrımına Etkileşimci Bir Çözüm. *Feminist Tahayyül*, 1 (2), 144-148.

von Scheve, C. (2013). *Emotion and Social Structures. The Affective Foundations of Social Order*. New York: Routledge.

von Scheve, C., Salmela, M. (2014). *Collective Emotions*. New York: Oxford University Press.

Zweig, S. (2019). *Olağanüstü Bir Gece*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Extended Abstract

A Theoretical Analysis on the Role of Negative Affects in Social Movements and Politics

The study of affect has undergone a radical transformation in the study of human beings since the 1970s. Many researchers that led to this transformation go beyond seeing affects as experiences limited to the inner world of the individual. They argue that affect shapes many human actions and behaviors and lead to the formation of various research programs and theories which investigates the impact of affects on the formation and functioning of sociality in many fields from politics to morality, from love to art in various dimensions.

Affects are divided into two groups, positive and negative, according to their value. Affects such as joy, pleasure, happiness, satisfaction, euphoria and honor are considered harmless and are desired to be maintained; while emotions such as pain, disgust, shame, anger, resentment and sadness occur in situations that are considered harmful and trigger the tendency to avoid. According to this distinction, at first glance, it may seem that positive affects have more affirmative, constructive action and behavioral potentials, while negative affects have the reverse. However, this view of negative affect is often not true. For example, as some studies have shown, a lot of negative affects play a fundamental role in the production, reproduction and change of social norms, order and morality.

Accordingly, this study theoretically analyzes how negative affect operates in social movements in the context of emotional experiences of pain, guilt and anger, drawing on previous empirical and non-empirical studies. Accordingly, it examines their diverse and multiple repertoire of actions and potentials in social movements in different conditions and contexts. It goes beyond pairing negative affects with negative actions and behaviors and claims that they can also produce affirmative and constitutive human and social actions, behaviors and relations. Correspondingly, the study shows how they play roles in various experiences of social movements. In this way, the study demonstrates that negative affects do not only produce ephemeral political and social experiences in reactive forms, but can also lead to constitutive practices such as solidarity, identification and partnership formation.

The first part of the study deals with different approaches to what affect is, how it is formed and how it functions. At this point, firstly, different views that define and classify affects are examined. Based on Paul Rozin's taxonomy of affects, the study considers that there are different types of affect. The first one occurs as a result of the sensations caused by physical stimuli coming to one's body both from within and from outside. Stimuli that are considered harmful to the body elicit negative reactions or affects, while stimuli that are the opposite elicit positive reactions or affects. The positive one is pleasure and the negative one is pain. Another type of affect is emotions, which are shaped by more complex biological and cultural elements than immediate reactions to stimuli. In this context, although emotions are also formed as a result of emotional reactions such as pain and pleasure, they include mental evaluation processes towards a situation. The last type of affect, emotional modes, do not occur as a result of a direct emotional response. Emotional modes such as happiness and sadness are longer lasting and slowly changing affective tendencies. Another important issue in this chapter is the origin of affect. According to many evolutionary thinkers and researchers, affect is a product of the evolutionary process, innate in the human mind, although they have historical social variations. On the other hand, although some culturalists accept the existence of some innate emotional mechanisms, they argue that emotional behavior is fundamentally shaped by environmental factors. This study adopts the approach that both cultural and evolutionary elements work together in the formation of emotional experiences.

The second part of the study examines why and how social and political orders regulate the negative affects. Correspondingly, the study puts forward that negative emotions have destructive and transformative effects on the social order, that they pose a threat to the existing social-political order, and that negative emotions are therefore suppressed, disciplined and controlled. The third part of the study reveals the functions of pain, anger and guilt in social movements based on various empirical and theoretical studies. Accordingly, it shows that many negative affects such as pain, guilt and anger have quite diverse repertoires of action in social movements, motivating constitutive actions and going beyond being merely antagonistic, just like positive affects such as joy, pride, etc.
